

Gdańsk, 10.05.2024 r.

Prof. UG dr hab. Wojciech Zalewski
Kierownik Katedry Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
PL 80-309 Gdańsk, Jana Bazyńskiego 6

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Diany Brzezińskiej
pt. „Interdyscyplinarna analiza problematyki zabójstwa na prośbę ofiary”
przygotowanej pod kierunkiem
dr hab. Mariusza Nawrockiego, prof. Uniwersytetu Szczecińskiego
Szczecin 2023 rok

Uwaga wprowadzająca

Przedłożona ponownie do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Diany Brzezińskiej została przez Autorkę uzupełniona, poszerzona i gruntownie poprawiona. Niniejsza recenzja nawiązuje do recenzji pierwszej wersji dysertacji, ukończonej przeze mnie w dniu 8 sierpnia 2023 roku.

Wybór tematu rozprawy

Podtrzymuję opinię, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Diany Brzezińskiej, to interdyscyplinarne studium z zakresu dogmatyki i praktyki stosowania prawa karnego materialnego, a także suicydologii i kryminologii z elementami wiktymologii wsparte badaniami empirycznymi. Wybór tematu ocenić należy za interesujący i ważny zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Nadal uważam, że dla stosowania prawa w Polsce prezentacja i analiza problemów związanych z wybranym zagadnieniem badawczym jest aktualna i ma duże znaczenie. Oświetlenie tematu z wielu punktów widzenia jest niezbędne wobec jego złożoności. Rozprawa na wybrany przez Autorkę temat uzupełnienia polskie piśmiennictwo w zakresie prawa karnego, suicydologii, kryminologii, a także w pewnym zakresie wiktymologii.

1

Cel rozprawy, założenia badawcze, tezy

Doktorantka deklaruje, że praca ma na celu wyizolowanie nowego typu przestępstwa „zabójstwa na prośbę” oraz eksplorację i scharakteryzowanie go na gruncie nauk penalnych (s.14, s. 18 i n.). Zdaniem Autorki jej „rozprawa rozszerza i porządkuje (...) wiedzę na temat zabójstw w typie podstawowym, zabójstw eutanatycznych oraz przestępstwa nieudzielenia pomocy w typie podstawowym” (tamże).

Po przemodelowaniu i uzupełnieniu pracy stwierdzić należy, iż cele powyższe zostały w dużym stopniu zrealizowane. Wbrew twierdzeniom Autorki nie wydaje się jednak, aby wiedza na temat zabójstw wymagała szczególnej troski i konieczności jej „porządkowania”. Nie wydaje się także, aby oceniana praca w szczególny sposób poszerzyła wiedzę na ich temat. Nie można jednak odmówić dysertacji cech oryginalności.

Autorka wskazuje trafnie, że w rozprawie przeprowadzono badania mające cechy diagnostyczne i weryfikacyjne.

Doktorantka sformułowała główną hipotezę rozprawy następująco: „zabójstwo na prośbę jest na tyle odmienne od zabójstwa w typie podstawowym, zabójstwa eutanatycznego i przestępstwa udzielenia pomocy w samobójstwie, że niezbędne jest wyizolowanie nowego typu przestępstwa” (s. 21). Sformułowaną hipotezę uzupełniono o „następujące hipotezy szczegółowe: 1) Przestępstwo zabójstwa na prośbę w sposób istotny można odróżnić od zabójstwa w typie podstawowym, zabójstwa eutanatycznego i przestępstwa udzielenia pomocy w samobójstwie. 2) Wysłanie postulat de lege ferenda zmierzającego do uregulowania nowego typu przestępstwa zabójstwa na prośbę nie jest konieczne. W wytypowanych sprawach sędziowie prawidłowo orzekli na podstawie obecnego stanu prawnego. 3) Przestępstwo zabójstwo na prośbę stanowi jeden z rodzajów samobójczej prowokacji. 4) Przestępstwo zabójstwa na prośbę w istocie stanowi kierowanie własnym samobójstwem.” (tamże).

Sposób sformułowania hipotezy głównej i hipotez szczegółowych rozprawy jest prawidłowy. Usunięto wadę poprzedniej wersji, polegającą na błędnym kole w rozumowaniu (*circulus in demonstrando*), oraz przesądzenia z góry wyniku badań i analiz.

Autorka czytelnie przedstawiła wykorzystane przez siebie metody badawcze (s. 22 i n.). Jest jasne, że w rozprawie wykorzystano metodę dogmatyczno – prawną, przeanalizowano krytycznie piśmiennictwo, sięgnięto do źródeł w postaci dokumentów postępowań sądowych,

zastosowano metodę statystyczną. Wszystkie wykorzystane metody wykorzystano świadomie i umiejętnie.

Postawione cele rozprawy, problemy badawcze oraz wyodrębnione finalnie hipotezy badawcze składają się w spójną i logiczną całość. Poprawiona rozprawa spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w zakresie naukowych założeń badawczych.

Konstrukcja rozprawy

W obecnej wersji praca uległa znacznemu rozbudowaniu. W efekcie praca liczy 449 stron czyli poszerzono ją o około 200 stron.

W poprawionej wersji pracy poszerzono część wstępną rozprawy. Obecnie widać wyraźnie pogłębienie analiz w zakresie rozważań metodologicznych. W rozdziale pierwszym wprowadzono podrozdział zatytułowany *Życie ludzkie jako dobro prawne*, gdzie omówiono kwestie związane z granicami temporalnymi ochrony ludzkiego życia, jako dobra prawnego. Wyróżniony został podrozdział 1.2. pt. *Prawne aspekty zabójstwa i samobójstwa historia regulacji*. Autorka nieco poszerzyła i pogłębiła rozważania o autssainophilii i ujęła je w osobny podrozdział 2.5. Istotną zmianą w porównaniu z poprzednią wersją jest rozdział trzeci poświęcony jest w całości eutanazji. Autorka omawia tu pojęcie i rodzaje eutanazji, analizuje aspekty etyczne oraz religijne eutanazji, zwłaszcza argumenty za i przeciw jej stosowaniu w tym: argumenty z prawa naturalnego, argument równi pochyłej, argument jakości życia, argument autonomii jednostki (s. 170 – 180). Podrozdział 3.3 stanowi omówienie statusu prawnego eutanazji w wybranych krajach europejskich. Autorka zaczyna trafnie od prezentacji zagadnienia tzw. prawa do godnej śmierci w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, a potem omawia kolejno ustawodawstwa: Holandii, Belgii, Luksemburga, Niemiec i na końcu Szwajcarii. Nieco niezrozumiałe pod względem konstrukcyjnym jest nawiązanie na początku tego podrozdziału ponownie do polskiej Konstytucji i stanowiska polskiej doktryny i orzecznictwa konstytucyjnego w przedmiocie eutanazji (s.188 – 190). Wywody te są oczywiście w rozprawie potrzebne, lecz winny być ulokowane wcześniej, np. w podrozdziale *Życie ludzkie jako dobro prawne*. Autorka poświęca podrozdział 3.4. sporowi o legalizację eutanazji, zaś cały rozdział zamyka obszernie podsumowanie.

W rozdziale czwartym nastąpiła korzystna zmiana konstrukcyjna w strukturze pracy w porównaniu z tekstem pierwotnym. Autorka przeprowadziła w nim prezentację analizowanych przez siebie przypadków zabójstw, w tym zabójstw na prośbę, wyprzedzając tą prezentacją wyników badań „empirycznych” (aktowych), prezentację propozycji stworzenia nowego typu

czynu, oraz jego analizę kryminalistyczno – kryminologiczną, którą prowadzi w następnym rozdziale. W rozdziale 4 przeanalizowane zostały zbadane przez Autorkę przypadki zabójstw: zbrodnię zabójstwa w typie podstawowym - w rozdziale (4.2.), występku zabójstwa eutanatycznego (4.3.), przestępstwo udzielenia pomocy w samobójstwie (4.4.) i w końcu przestępstwo zabójstwa na prośbę (4.5.). W osobnym podrozdziale Autorka podjęła próbę oceny przypadku przez siebie odrzuconego (4.6.). Rozdział zamykają podrozdziały poświęcone ocenie badań dla orzecznictwa, omówienie przypadków autssassinophilii, oraz podsumowanie (s. 318 i n).

Rozdział V ma kluczowe znaczenie dla pracy, gdyż zawiera analizę kryminalistyczno – kryminologiczną zabójstwa na prośbę (s. 321 – 363). W porównaniu z tekstem pierwotnym ówczesny rozdział trzeci stał się obecnie rozdziałem szóstym. Prowadzona jest weń analiza samobójczo - zabójczej intencji ofiary, charakterystyka zabójstw na prośbę, a dalej - zabójstwo na prośbę jako specyficzna forma samobójstwa, definicja zabójstwa na prośbę, znamiona przestępstwa zabójstwa na prośbę, karalność przygotowania zabójstwa na prośbę, karalność usiłowania zabójstwa na prośbę, zabójstwo na prośbę świetle ogólnych dyrektyw wymiaru kary, a na koniec karalność przygotowania prawno – karna oraz finalnie - klasyfikacja zabójstwa na prośbę, jako postulat *de lege ferenda*. Pracę wieńczy spójne podsumowanie.

W efekcie wprowadzonych przez Autorkę zmian wywód stał się łatwy do śledzenia. Czytelnik nie musi już „skakać” po pracy, aby śledzić narrację. Układ pracy jest, generalnie rzecz biorąc, logiczny. Uzupełniono pracę o wywody prawno porównawcze, a także wyodrębniono tudzież poszerzono rozważania aksjologiczne i prawno konstytucyjne. Doktorantka ma świadomość wagi analizowanego zagadnienia i konieczności uprawienia nauki prawa w praktycznym celu. Celem tym jest propozycja stworzenia nowego typu czynu zabronionego. Obecnie argumentacja jest uporządkowana i na tyle rozbudowana, że uprawnia do podjęcia polemiki. Można oczywiście z tezami Autorki się nie zgadzać, a także nie przyjąć Jej postulatu *de lege ferenda*, ale nie można prowadzonym wywodom zarzucić nienaukowości.

Ocena merytoryczna treści rozprawy

Przedstawioną do recenzji pracę w obecnym kształcie, uważam za opracowanie spełniające wymogi ustawowe stawiane rozprawom doktorskim. Walorem rozprawy są analizy dotyczące problematyki etiologii samobójstw, stanu presuicydalnego, a także analizy orzecznictwa. Autorka wykazała się również umiejętnością wykładni przepisów prawa w oparciu o trafnie dobrane piśmiennictwo. Finalny postulat typizacji nowego typu zabójstwa

został osadzony na solidnym naukowym fundamencie. W założeniu recenzowana rozprawa ma być zbiorem argumentów za wprowadzeniem uprzywilejowanego typu zabójstwa na prośbę. W obecnym kształcie rozprawa zadanie do spełnia.

Rozprawę poszerzono o ważne analizy dotyczące teorii kryminalizacji. W sposób dostatecznie pogłębiony omówiono racje kryminalizacyjne stojące za wprowadzeniem nowego typu czynu zabronionego. Rozważania poprowadzono w kontekście konstytucyjnym, prawno – międzynarodowym, w tym prawno – człowieczym. Przeanalizowano w kontekście art. 31 ust. 3 polskiej Konstytucji, a więc zasady proporcjonalności. Uwzględniono rozprawę o ważne monografie, w tym: J. Gardockiego (1990), J. Kuleszy (2017), oraz wydaną niedawno, niezwykle istotną, pracę M. Budyn – Kulik (2022).

Analizy w zakresie wykładni obowiązującego prawa przeprowadzono na dobrym poziomie, z wykorzystaniem deklarowanych we *Wstępie* metod wykładni prawa.

Autorka proponując wyodrębnienie uprzywilejowanego występku w postaci „zabójstwa na prośbę” przyjmuje, że skoro tego rodzaju zachowania daje się w sensie ontologicznym wyodrębnić, to iść za tym winno wyodrębnienie nowego typu czynu zabronionego. Autorka sięgając do adekwatnego piśmiennictwa uzasadniła, dlaczego takie zachowania sprawców zasługują na inne (łagodniejsze) traktowanie. Rozprawę uzupełniono o dostatecznie pogłębione rozważania dotyczących zasadności wyodrębnienia nowego typu uprzywilejowanego.

Wprowadzenie kolejnego typu zabójstwa godzi w dobrą legislacyjną praktykę i wymaga szczególnego uzasadnienia. Autorka nie skorzystała w tym zakresie w pełni z osiągnięć nauki. Nadal brakuje jednak kluczowej z punktu widzenia tematyki pracy monografii T. Bojarskiego, *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982 r., a także odniesień do współczesnej, kompleksowej pracy zbiorowej pod red. J. Giezka i J. Brzezińskiej, *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce*, Warszawa 2017 r.

Walorem rozprawy są analizy kryminologiczno - wiktymologiczne poświęcone motywacji sprawców zabójstw oraz relacja sprawcy i ofiary prowadzone w rozdziale II, w tym kluczowe dla rozprawy uwagi na temat motywacji osoby pomagającej w samobójstwie. Oczywiście i tu można byłoby oczekiwać nieco bardziej pogłębionych wywodów oraz szerszych odniesień literaturowych, zwłaszcza wiktymologicznych. Nadal w pracy nie znajdziemy odniesień do kluczowych tekstów autorów, w tym „ojców” wiktymologii takich jak B. Mendelsohn, H. von Hentig, M. Wolfgang (kluczowe pojęcie - victim precipitation), czy bardziej współczesnych jak E. A. Fattah. O ile te opuszczenia literaturowe można jeszcze jakoś wyjaśnić (koncentracja na prawie polskim i polskiej wiktymologii?), to zupełnie niezrozumiałe

są pominięcia tekstów L. Falandysza, C. Kuleszy, a zwłaszcza czołowej polskiej wiktymolożki E. Bieńkowskiej, która poświęciła wiele prac relacji ofiara – sprawca.

Pewne uwagi należy podnieść także wobec rozbudowanego obecnie szerzej podrozdziału 2.5. poświęconego autossassinophilii. Na początek uwaga klaryfikująca. Otóż nie jest do końca ściśle, że klasyfikacja ICD – 10 obowiązywała jedynie do końca grudnia 2021 roku. Przewidziano rozwiązanie umożliwiające zapoznanie się i wdrożenie nowych klasyfikacji; obecnie trwa 5 letni okres przejściowy, co oznacza, że obie klasyfikacje są wiążące, a więc zarówno ICD10, jak i ICD11. Należy dalej wskazać, że definicja parafilii została przez Autorkę skrócona w sposób nieuprawniony. Doktorantka tłumacząc definicję (s. 157) pominęła ostatnie zdanie wskazujące, iż: „paraphilic disorders may include arousal patterns involving solitary behaviours or consenting individuals only when these are associated with marked distress that is not simply a result of rejection or feared rejection of the arousal pattern by others or with significant risk of injury or death”. Porównując definicyjne ujęcia parafilii w obu klasyfikacjach, Autorka niedostatecznie uwzględnia kontekst kryminalny zaburzeń parafilnych. Istotą zaburzeń parafilnych jest fakt braku zgody osoby trzeciej na te zachowania (por. np. Ch. Moser Paraphilias and the ICD-11:Progress but Still Logically Inconsistent, Arch Sex Behav (2018) 47: s.825–826). Nadto trzeba podnieść, że definicja została przetłumaczona przez Autorkę literalnie i dlatego nieściśle. Wydaje się np. „zaniepokojenie” - powinno być „cierpieniem”. W opinii psychiatrów zachowania autossassinophilne mogą co prawda doprowadzić do śmierci osoby na nią cierpiącej, ale budzi wątpliwość, czy w istocie jest to zabójstwo na prośbę? Podnosi się w literaturze, że takie zgony są raczej przypadkowe, a na pewno niecelowe. Dla osoby z autossassinophilnią podniecające jest otarcie się o śmierć, a nie chęć bycia uśmierconym. Autossassinophil to np. David Carradine.

W kolejnych partiach pracy Autorka przedstawiała spory o legalizację eutanazji. Jeśli zabójstwo na prośbę ma być typem uprzywilejowanym, to wydaje się, że na kształt owego nowego typu czynu zabronionego, wpłynie w sposób oczywisty stosunek prawodawcy do śmierci na żądanie uśmiercanego, a także do granic ochrony ludzkiego życia *in genere*. Cieszy uwzględnienie przez Autorkę sugerowanej literatury przedmiotu.

Doktorantka czytelniej przedstawiła wybrane przez siebie sprawy do analizy (s. 275 – 318). Zaprezentowane dane empiryczne są interesujące i ważne dla ostatecznej konkluzji. Autorka ukazała obraz problemu badawczego. W ocenie recenzenta nazbyt kategorycznie brzmi jednak wniosek, że „Wyniki badań aktowych udowodniły zasadność wyodrębnienia nowego typu przestępstwa – zabójstwa na prośbę” (s. 318). W dalszym ciągu mowa w pracy o zaledwie 4 przypadkach zabójstw o stwierdzonej „samobójczo – zabójczej intencji u

pokrzywdzonego”. Co więcej, Autorka nie wykazała, aby sądy miały szczególne problemy z uwzględnieniem ewentualnego „przyczynienia” się pokrzywdzonego do czynu przy wymiarze kary.

Wywody na temat zabójstwa na prośbę jako nowego typu czynu zabronionego są zapewne ciekawe, ale nieco powierzchowne. Autorka ma predylekcję do nieuprawnionych generalizacji przez co popada w gołosłowność. Przykładem wywód ze strony 395, gdzie po przeanalizowaniu orzecznictwa na tle art. 150 k.k. (zabójstwo eutanatyczne), oraz stosownych statystyk z faktu, że zabójstw tych jest bardzo niewiele (według statystyki MS za okres od 2002 do 2018 roku, doszło do 5 prawomocnych skazań), Autorka dochodzi do wniosku, iż „ciemna liczba przestępstw zabójstwa eutanatycznego może być przy tym ogromna”. Z czego wynika to przypuszczenie Autorka niestety nie podaje. Nie analizuje także literatury na temat ciemnej liczby przestępstw i metod jej szacowania. Brak odniesień do obcych prac, a także elementarnej literatury polskiej (np. J. Błachut, Problemy związane z pomiarem przestępczości, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2007)

Przechodząc do oceny wniosków z rozprawy bez wątplenia należy stwierdzić, że są one logiczne, spójne i wynikają z przeprowadzonych w rozprawie wcześniejszych wywodów. Zebrane argumenty uprawdopodobniają wyodrębnienie nowego typu czynu zabronionego, choć oczywiście wątpliwości pozostają.

Zbierając wnioski cząstkowe można zaakcentować następujące walory rozprawy:

- przeprowadzenie badań aktowych,
- ciekawe zestawienia statystyczne,
- obszernymi fragmentami pogłębiane i wartościowe analizy dogmatyczne i literaturowe,
- interesujące postulaty de lege ferenda,
- wielość poruszonych wątków.

Nieliczne mankamenty rozprawy, to:

- ułożenie rozdziału poświęconego polskiej konstytucji w części komparatystycznej,
- powierzchowność prowadzonych wywodów w zakresach wyżej wskazanych,
- nieczytelne kryteria doboru spraw do badań,
- prezentowanie wniosków bez oparcia w materiale empirycznym.

Strona formalna rozprawy oraz dobór źródeł

Wykorzystany w rozprawie wybór źródeł w zakresie literatury polskiej obszerny, lecz niewyczerpujący. Na najpoważniejsze opuszczenia literaturowe wskazano wyżej. Brakuje szerszej prezentacji danych prawnoporównawczych i analizy obcego piśmiennictwa.

Rozprawa napisana jest dobrą polszczyzną i została starannie przygotowana redakcyjnie. Błędy interpunkcyjne, literowe i stylistyczne są rzadkie i nie zakłócają lektury pracy.

Konkluzja

Autorka przygotowała rozprawę metodologicznie i merytorycznie poprawnie, sprostała wymogom ustawy i zaprezentowała „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego” (art. 187 ust. 2, zd. 1, Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U.2023.742 t.j.), a także ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art. 187 ust 1. Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce). Rozprawa w obecnym kształcie spełnia kryteria wskazane w ustawie, **wobec powyższego jest możliwe dopuszczenie Pani mgr Diany Brzezińskiej do udziału w dalszych etapach postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie nauk prawnych.**

Prof. UG dr hab. Wojciech Zalewski

